

Metódy získavania a spracovania informácií

Informácia je nový poznatok, údaj, fakt, oznámenie alebo údaj, ktorý je pre používateľa nový, dôležitý.

Informatika je veda zaoberajúca sa získavaním, uchovávaním, triedením, spracúvaním a šírením informácií.

Informačné inštitúcie: knižnice, bibliografické a rešeršné pracoviská, informačné strediská.

Majú pramene (zdroje informácií):

- 1.) **Primárne** (priamo z nich získavame informácie): knihy, rádio, prednášky, TV, internet, knižnice (napr. Univerzitná knižnica, SAV, Slovenská národná knižnica (v Martine))
- 2.) **Sekundárne** (odkazujú na primárne pramene):
 - a) **anotácia:** krátka základná informácia o novom diele
 - b) **referát:** širšia správa o novom diele alebo udalosti
 - c) **recenzia:** kritické zhodnotenie
 - d) **kritika:** komplexné kritické zhodnotenie, obsahuje aj rady na zlepšenie
 - e) **katalóg:** menný (zoradený podľa mien) alebo vecný (zoradený tematicky)
 - f) **katalogizačný lístok:** obsahuje **bibliografické informácie** (meno, názov, vydavateľstvo, údaje o vydaní) a **signatúru** (kód knihy, kde sa nachádza)
- 3.) **Terciárne** (odkazujú na sekundárne a primárne pramene):
 - a) **bibliografia:** komplexný zoznam literatúry o istej téme alebo od istého autora
 - b) **rešerš:** súpis poznatkov a bibliografických údajov k danej téme

Možnosti spracovania informácií

- a) **osnova:** stručný a prehľadný obsah textu
- b) **konspekt (výťah):** krátky prehľad základných informácií podaný ako súvislý text z ucelených viet, ktorý zachováva **logickú** a **kompozičnú** štruktúru
- c) **výpisok (excerpt):** doslovný odpis dôležitej časti textu, citát, nechýba uvedený zdroj
- d) **výstrižok:** článok z novín/časopisu, ktorý vystrihneme a uvedieme pri ňom zdroj
- e) **kartotéka:** súbor kartotéčných lístkov
- f) **poznámky:** podčiarkovanie (vodorovné, zvislé), otázniky (nejasnosť), výkričníky (zaujímavá informácia), dvojité zvislé čiary (dôležitá informácia), **marginálie** (krátke poznámky pri texte)

Funkčné jazykové štýly

Jazykový štýl je spôsob vyberania a usporiadania jazykových prostriedkov s ohľadom na tému, situáciu, zámer, príjemcu a realitu (pozadie).

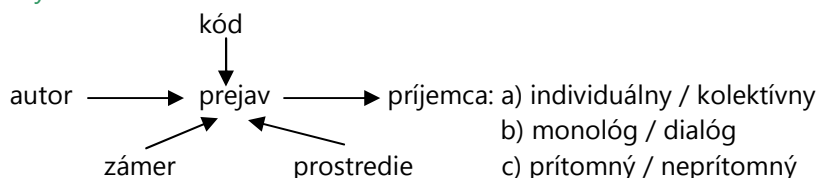
- 1.) **objektívne:** administratívny a **náučný** (odborný)
- 2.) **subjektívno-objektívne:** publicistický, rečnícky, esejistický
- 3.) **subjektívne:** hovorový, umelecký

Štýlotvorný proces

Na výslednej podobe prejavu sa prejavujú **štýlotvorné činitele:**

- a) **subjektívne:** autor (náklady, pocity, emócie)
- b) **objektívne:** situácia, zámer, jazyk, príjemca

Štýlotvorná situácia:

Slohové postupy a žánre

Slohový postup (proces, spôsob tvorenia textu, spôsob vyberania a usporiadania jazykových prostriedkov – uzavretý konkrétny celok, ktorý takto vznikne, sa nazýva **slohový útvar (žáner)**):

- informačný**: základný, najčastejší, zameraný na fakt, cieľ informovať
Využíva predovšetkým *publicistický, administratívny, odborný* a *hovorový* jazykový štýl.
Žánre: oznámenie, správa, slovník, zákony, zoznam mien
- opisný**: subjektívny opis osôb, vlastností a dejov, zameraný na vlastnosť
Využíva predovšetkým *publicistický, umelecký* a *esejistický* jazykový štýl.
Žánre: umelecký opis, opis pracovného postupu, charakteristika
- rozprávací**: rozvíjanie myšlienok s ohľadom na časovú postupnosť, zameraný na dej
Využíva predovšetkým *hovorový, umelecký* a *rečnícky* jazykový štýl.
Žánre: poviedka, rozprávka, román, novela, jednoduché rozprávanie, súkromný list, kronika
- výkladový**: vysvetľuje fakty a vymedzuje vzťahy medzi nimi, zameraný na vzťah
Využíva predovšetkým *publicistický, náučný* a *rečnícky* jazykový štýl.
Žánre: prednáška, referát, štúdia, esej, úvaha

Lexikológia

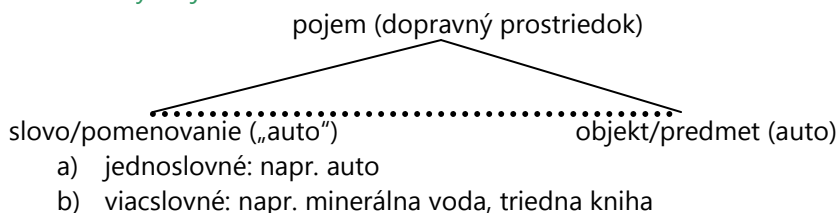
Lexikológia je náuka o slovnej zásobe.

Slovo (lexéma) je základná formálno-významová jednotka s ustálenou formou a významom. Funkcie:

- pomenovacia** funkcia
- syntaktická** funkcia

Pojem je zovšeobecnenie (napr. zviera, trojuholník).

Sémantický trojuholník:

Obsah slova: významové vlastnosti („lipa“ má väčší obsah ako „strom“)

Rozsah slova: súbor predmetov, ktoré dané slovo zahŕňa („strom“ má väčší rozsah ako „lipa“)

Gramatický význam slova

- gramatické vlastnosti slova
- slovné druhy**:
 - ohybné**: podstatné mená, prídavné mená, číslovky, zámená, slovesá
 - neohybné**: častice, príslovky, spojky, citoslovčia, predložky
 - plnovýznamové**: ohybné + príslovky
 - neplnovýznamové**: častice, spojky, predložky, citoslovčia

Slovesá:

- dokonavé**: nedajú sa vysloviť s *budem* (napr. vyrobiť, premyslieť, nakresliť)
- nedokonavé**: dajú sa vysloviť s *budem* (napr. robiť, čítať, spať, hovoriť)

Slovná zásoba

Je súhrn všetkých jednoslovných a viacslovných pomenovaní. Je **dynamická**, otvorená, rozsiahla.

- jadro** slovnej zásoby: napr. mama, otec, dom
- prechodná** vrstva
- periférium** (okraj) slovnej zásoby – prichádzajú **neologizmy** a odchádzajú **historizmy**, **archaizmy**

Členenie slovnnej zásoby podľa **geograficko-sociálneho** používania

- a) **národný jazyk**: spisovné a nárečové slová
- b) **individuálny**: aktívna a pasívna

Členenie slovnnej zásoby podľa **štylistického** jazyka

- a) **bezpríznačné**
- b) **príznačné**
 - 1.) podľa **obsahu**: kancelarizmy, žurnalizmy, knižné pomenovania
 - 2.) podľa **pôvodu**: domáce, cudzie (zdomácnené, internacionalizmy)
 - 3.) podľa **spisovnosti**: spisovné, nespisovné (slang, argot)
 - 4.) podľa **expresívnosti**: hypokoristiká (pomenovania pre členov rodiny), deminutíva (zdrobneniny), eufemizmy (zjemňujúce), pejoratíva (negatívne), augmentatíva (negatívne zveličenia), dysfemizmy (zhoršujúce)
 - 5.) podľa doby **používania**: historizmy, archaizmy (nahradzujú sa), neologizmy

Homonýmia sú slová, ktoré rovnako znejú, no majú rôzny, nesúvisiaci význam: lokál, jazyk, basa

Synonýmia sú slová s podobným významom: pekný-krásny, lineár-pravítka, malý-neveľký

Antonýmia sú slová s opačným významom: múdry-hlúpy, áno-nie, niekto-nikto

Polysémia sú slová, ktoré rovnako znejú, no majú rozny, súvisiaci význam: hlava, oko, vek

Paronýmia sú slová, ktoré podobne znejú: vrak-rak, mrak-brak, pat-mat

Slovníky

Tvorením slovníkov (**knižných** a **elektronických**) sa zaoberá slovníkarstvo – **lexikografia**.

- 1.) **Prekladové** slovníky
- 2.) Slovníky **cudzích slov**: napr. Slovník cudzích slov
- 3.) **Frazeologický** slovník
- 4.) **Synonymický** slovník
- 5.) **Paronymické** slovníky
- 6.) **Etymologické** slovníky
- 7.) **Odborné** (terminologické) slovníky
- 8.) Slovník **skratiek**
- 9.) **Pravopisný** slovník: napr. Pravidlá slovenského pravopisu
- 10.) **Výkladový** slovník: napr. Krátky slovník slovenského jazyka
- 11.) **Ortoepický** slovník: dôraz na výslovnosť slov

Obohacovanie slovnnej zásoby

I.) **Tvorenie** slov

- 1.) odvodzovanie (**derivácia**): vyrobiť
- 2.) skladanie (**kompozícia**): zemeguľa

II.) **Pretváranie** slov

- 1.) **univerbizácia** (spájanie)
- 2.) **multiverbizácia** (rozdeľovanie)
- 3.) **abrevácia** (skracovanie)

III.) **Preberanie** slov

IV.) **Tvorenie viacslovných pomenovaní**

- 1.) **zdužené** pomenovanie (prídavné + podstatné meno): minerálna voda
- 2.) **frazeologizmy**: napr. „hádzat' hrach o stenu“

V.) **Tvorenie obrazných pomenovaní**

- 1.) **metaforizácia** (na základe vonkajšej podobnosti)
- 2.) **metonymizácia** (na základe vnútornej podobnosti)

Morfematický rozbor slova

Morféma je najmenšia významová vydeliteľná časť slova so **zvukovou podobou** a **významom**, alebo funkciou.

- a) **koreňová**: dom, domu, žena, pekný, domček, domovník, domovníčka, kvetinka, kvetka
- b) **gramatická**: dom, domu, ženaa, pekný, domček, domovník, domovníčka, kvetinka, kvetka
- c) **derivačná**: dom, domu, žena, pekný, domček, domovník, domovníčka, kvetinka, kvetka
- d) **tematická**: písať, písavať, kreslieva, spolubývajúceho
- e) **formová (tvarová)**: písať, písavať, kreslieva, spolubývajúceho
- f) **spájacia**: vodovod

Administratívny štýl

- komunikanti:
 - a) súkromná osoba ↔ inštitúcia
 - b) inštitúcia ↔ inštitúcia
- funkcia: sprostredkovať **informácie**, presné údaje
- znaky:
 - **vecnosť**
 - **stručnosť**
 - **neutrálnosť**
 - **adresnosť**
 - **verejnosť**
 - **písomnosť**
- slohové postupy:
 - a) **výkladový**: vyhláška, smernica, zákon
 - b) **informačný**: šek
 - c) **opisný**: životopis, motivačný list
- útvary formátu A4:
 - **zákon**
 - **vyhláška** = úradný oznam pre verejnosť
 - **žiadosť**
 - **životopis** – profesijný alebo komplexný
 - **motivačný list** = žiadosť o zamestnanie či štúdium
 - **objednávka** – kontextová (formulár) alebo nekontextová (vlastný text)
 - **sťažnosť**
 - **petícia**
- útvary menšieho formátu:
 - oznámenie
 - potvrdenie
 - šek
 - poštový poukaz
 - dotazník
 - ospravedlnenie
 - splnomocnenie
 - peňažný poukaz
 - test
 - anketa

Publicistický štýl

Znaky:

- subjektívno-objektívny štýl
- písomnosť (písomné útvary)
- aktuálnosť
- variabilnosť
- komunikácia verejného styku
- monologická forma

Funkcie:

- 1.) informačná
- 2.) komunikatívna
- 3.) persuzívna = presvedčovacia
 - a. ovplyvňovacia
 - b. zisťovacia

Výrazové prostriedky:

- publicizmy = slová spojené so žurnalistikou (napr. kampaň, dôveryhodný)
- cudzie slová
- odborné slová
- neologizmy (napr. blog, líder)
- multiverbizmy: slovné spojenia vzniklé z jedného slova, aby zneli sofistikovanejšie; napr. dostať do pozornosti (pôvodne: upozorniť na)
- europeizmy (napr. automobil)
- kliše = ošúchané frázy a vety (napr. drvivá väčšina, mať zelenú)

Útvary:

- 1.) spravodajské: informačný slohový postup, oznamovacia funkcia
 - jednoduchá správa
 - rozšírená správa
 - interview
- 2.) analytické: rozoberať problém
 - glosa = krátky výklad s úvahovými prvkami
 - upozorňuje na aktuálne spoločenské negatíva s kritickým postojom autora
 - využíva vtip a iróniu, snaží sa zaujať a ovplyvniť čitateľa
 - stĺpček = krátka osobnostná úvaha rešpektovaného autora
 - komentár = rozsiahlejší, hybridný (spravodajsko-analytický) útvar
 - prvky odborného, publicistického, umeleckého štýlu
 - rozsiahlo vyjadruje názor, má mienkotvornú funkciu
 - recenzia
 - editoriál
- 3.) beletristické: snaha upútať
 - reportáž
 - fejtón = vtipné, duchaplné, kritické rozprávanie ako reakcia na negatívnu udalosť
 - poukazuje na absurdnosť problému, ale nepoučuje
 - slohové postupy: rozprávanie, opis; úvaha minimálne
 - cieľ: vyprovokovať

Tlač = tlačené médiá (v papierovej forme)

- delenie podľa **periodicity**:
 - periodiká: denné, týždenné, mesačné, ...
 - neperiodická tlač
- **zameranie**:
 - univerzálne
 - špeciálne
- **horizontálne členenie** novín: nadpis, fotky, tiráž, rubrika

Opisný slohový postup

Znaky:

- najfrekvencovanejšie: **menné** slovné druhy
- **enumeratívnosť** = vymenúvanie (vlastností)
- **zameniteľnosť** (častí)
- **subjektívnosť** (niekedy ale aj objektívnosť)

Útvary:

- 1.) opis **osoby**
- 2.) **charakteristika** (nielen vonkajšie, ale aj **vnútorné** vlastností)
 - a. **priama** = vymenúvanie vlastností
 - b. **nepriama** = charakteristika cez skutky
 - c. objektívna
 - d. subjektívna
 - e. vonkajšia
 - f. vnútorná
 - g. **skupinová** charakteristika
 - i. opis skupiny ľudí alebo spoločnosti
 - ii. porovnanie členov, spoločné znaky
 - h. **autocharakteristika**
- 3.) **odborný** opis
 - a. použitie **odborných** termínov
 - b. **objektívnosť**
 - c. systematické **usporiadanie** (napr. od najpodstatnejšieho)
- 4.) **umelecký** opis
- 5.) **citovo zafarbený** opis
- 6.) opis **pracovného postupu**: obsahuje viac slovies

Delenie:

- a) **statický** opis
- b) **dynamický** opis (napr. futbalového zápasu)

Syntax

je časť lingvistiky zaoberajúca sa **skladbou** vety.

Veta je základná jednotka komunikácie, ktorá obsahuje **ucelenú myšlienku**. Je gramaticky a zvukovo uzavretá.

Výpoveď je realizácia vety v texte (kontexte).

Sklad je najmenší syntaktický vzťah (medzi vetnými členmi).

- a) **prísudzovací** medzi **hlavnými** vetnými členmi (podmetom a prísudkom)
- b) **priraďovací** medzi **rovnocennými** vetnými členmi
- c) **určovací** medzi **nadradeným** a **podradeným** vetným členom

Realizuje sa pomocou

- a) **zhody** vetné členy sa zhodujú v rode (resp. osobe), čísle a páde: *pekným kravám*
- b) **väzby** nadradený v. člen určuje podradenému pádovú väzbu: *Čítam knihu.*
- c) **primkynania** nadradený v. člen určuje podradenému pozíciu: *Sedím vpravo. Pohár vody.*

Jednoduchá veta vyjadruje jednu ucelenú myšlienku, neobsahuje viac slovies (prísudkov).

Z rôznych hľadísk rozoznávame viacero typov:

- podľa **modálnosti** (obsahu):
 - a) oznamovacia .
 - b) opytovacia ?
 - c) zvolacia !
 - d) želacia !
 - e) rozkazovacia !
- podľa **členitosti**
 - a) **jednočlenná** – 1 hlavný vetný člen (**spoločný základ**)
 - A. **slovesný** spoločný základ: *Prší.*
 - B. **menný** spoločný základ: *On.*
 - b) **dvojčlenná** – 2 hlavné vetné členy
 - A. **úplná**: *Mama varí.*
 - B. **neúplná**: *Varí.* (zamlčaný subjekt)
- podľa **rozvitosti**
 - a) **holá** – len hlavné vetné členy
 - b) **rozvitá** – aspoň jeden vedľajší vetný člen
 - s viacnásobným vetným členom

Súvetie (zložená veta) je zložená z dvoch (**jednoduché súvetie**) alebo viacerých (**zložené súvetie**) jednoduchých viet, prísudkov, myšlienok.

Jednoduché súvetia rozdeľujeme na

- a) **priraďovacie** – spojenie dvoch gramaticky **rovnocenných** viet
 - 1.) zlučovacie
 - 2.) stupňovacie
 - 3.) odporovacie
 - 4.) vylučovacie
 - 5.) dôvodové 2. veta vysvetľuje príčinu 1. vety: *On to vie, však je lekár.*
 - 6.) dôsledkové 2. veta vyjadruje dôsledok 1. vety: *Bol smädný, a preto sa napil.*
- b) **podradovacie** – spojenie **hlavnej** a **vedľajšej** vety, ktorá môže byť:
 - 1.) prívlastková
 - 2.) predmetová *Poviem ti, čo si myslím.*
 - 3.) príslovková miesta, času, spôsobu, príčiny
 - 4.) podmetová *Kto chce žať, musí siať.*
 - 5.) prísudková *Záhrada bola taká, že ju každý obdivoval.*
 - 6.) doplnková
 - a) podmet a prísudok
 - b) predmet a prísudok *Videl Zdenu, ako kráča dolu ulicou.*

Poznámka: Dôvodové a dôsledkové súvetia sa radia medzi priraďovacie kvôli využívaniu priraďovacích spojok, obsahovo by však zapadali medzi podradovacie súvetia.

Písanie čiarky v jednoduchvej vete

- **Citoslovce**: na začiatku oddeľujeme, vo funkcii slovesa neoddeľujeme.
- **Častica**: na začiatku oddeľujeme, v strede vety neoddeľujeme.
- **Prechodník**: rozvitý oddeľujeme, holý neoddeľujeme.
- **Prívlastok**: voľný oddeľujeme, tesný neoddeľujeme.
- **Prístavok** oddeľujeme z oboch strán.

Slovosled

je **poradie** slov vo vete. V slovenčine je **variabilný**, ovplyvňujú ho **činitele**:

- 1.) **významový** – aktuálne členenie výpovede
 - **východisko** výpovede (známa informácia)
 - **jadro** výpovede (nová informácia)
 - a) neutrálny (objektívny) slovosled: východisko → jadro
 - b) štylistický príznakový (subjektívny) slovosled: jadro → východisko
- 2.) **gramatický** – v neutrálnom slovoslede je radenie slov určené ich **slovnodruhovou** príslušnosťou (napr. zhodný prívlastok stojí pred nadradeným vetným členom,...)
- 3.) **rytmický** – **príklonky** (zámená, tvary slovesa byť) sú neprízvučné a sú radené **za** prízvuknými nadradenými slovami: *Podaj mi pero.*

Expresívne syntaktické konštrukcie

- **apozio péza** = nedokončená, prerušená výpoveď: *Urobil by som to, ale...*
- **proziopéza** = vynechané začiatkové písmená, slová: *...brý deň.*
- **prerývaná** výpoveď = veta prerušovaná vnútornými prestávkami: *umieram...chrr...pomaly*
- **vytýčený** vetný člen: *Jahody, tie mám rád.*
- **osamostatnený** vetný člen: *Prekvapila si ma. Nemilo.*
- **pripojený** vetný člen = dodatočne pridaný do vety: *Mám rád filmy, ale iba detektívky.*
- **elipsa** = výpustka, vypustený domysliteľný vetný člen: *Mne minerálku. Ja do Afriky.*
- **parentéza** = vsuvka, hodnotiaci komentár vložený do vety: *Ty si, ako vidím, už rozhodnutý.*

Polovetné konštrukcie

sú **prechodný** útvar medzi jednoduchou vetou a súvetím. Vznikajú spojením **určitého** a **neurčitého** a tvaru slovesa. Ich funkciou je **kondenzácia** textu.

Neurčité slovesné tvary sú:

1.) infinitív	<i>Išli sme sa na ples <u>zabaviť</u>.</i>
2.) prechodník	<i><u>Chodiac</u> po izbe si pospevoval.</i>
3.) činné prídavné meno minulého času	(napísavší)
4.) činné prídavné meno prítomného času	<i>Žiaci <u>ovládajúci</u> pravopis sa diktátov neboja.</i>
5.) trpné prídavné meno	(napísaný)
6.) slovesné podstatné meno	(písanie)

Modálnosť výpovede

je **postoj** hovoriaceho k pravdivosti výpovede. Rozlišujeme 3 stupne modálnosti:

- 1.) **postojová** – základná, je vyjadrená v každej vete (modálnosť vety: ., ?, !, !, !)
- 2.) **istotná** – miera **platnosti** výpovede, vyjadrená cez **častice** (*asi*,...)
- 3.) **vôľová** – **chcenie**, vyjadrená cez **modálne** slovesá

Textová syntax

je **nadvetná** syntax, zaoberá sa vetou v kontexte iných viet.

Text je celistvý, súdržný jazykový útvar, prostredníctvom ktorého sa realizuje komunikácia. Pre vety v texte je charakteristická **obsahová nadväznosť**, ktorú zabezpečujú konektory.

Konektory sú prostriedky na vytváranie **nadväzností** v texte.

- 1.) **obsahové** – spoločná **téma**
- 2.) **jazykové** – gramatické (zámená, spojky,...)
- 3.) **mimojazykové** – gestá, mimika

Spôsoby **zaznamenávania výpovede** (zachytávania dialógu v texte):

- 1.) **priama** reč – doslovná reprodukcia, zachováva osobu
„Ale kde,“ povedal, „to ma predsa neinteresuje.“
- 2.) **nepriama** reč – zväčša pomocou vedľajšej vety predmetovej, dochádza k zmene osoby
Z rádia sa ozval hlas, že sa začína letný čas.
- 3.) **nevlastná priama** reč – vynecháva uvodzovky
Mama hovorí, prídem pozajtra.
- 4.) **polopriama** reč – v 3. osobe, zachováva hodnotenia
Áno, pôjde tam a všetko jej vysvetlí.

Členenie súvislého textu

Horizontálne (obsahové) členenie:

- **prozaický** text: kapitoly, diely, odseky (oddelenie dialógov a významové členenie)
- **poetický** text: spevy, strofy
- **dramatický** text: dejstvá, výstupy (zmena postáv), obrazy

Vertikálne (formálne) členie:

- písaný text: typ a veľkosť písma, nadpisy, obrázky, grafy,...
- ústny text: gestá, mimika, situácia, intonácia,...

Náučný štýl

je **objektívny** štýl, ktorého funkcia je **odborno-komunikačná** (odovzdať poznatok adresátovi).

- presnosť
- jasnosť
- vecnosť
- monotematickosť
- monologickosť
- odbornosť

Typické jazykové **prostriedky**:

- **oznamovacie** vety, zložené **súvetia**
- **polovetné** konštrukcie
- **termíny** (odborné, cudzie slová)

Útvary náučného štýlu:

- a) **výkladový** SP: referát, monografia, dizertačná práca, diplomová práca, odborný článok
 - b) **odborný** SP: charakteristika postavy, návod (opis pracovného postupu)
- A. **populárno-náučné** útvary – zrozumiteľnejšie, prístupnejšie, menej známe pojmy objasňuje
 - B. **odborné** (tematické) útvary – použité termíny nevysvetľuje

Argumentácia je jeden zo základných postupov pri výstavbe náučného textu. Má 4 fázy:

1. **tvrdenie** – nastolenie výroku
2. **vysvetlenie** tvrdenia
3. **analýza**, dôkazy tvrdenia
4. **zhrnutie** – vysvetlenie aplikácie tvrdenia

Úvaha

je útvar **výkladového** slohového postupu, ktorý sleduje **vzťahy** medzi javmi alebo vnútri javov.

- cieľ: **uvažovať**, vyjadriť názor, ukázať vyspelosť autora
- **subjektívnosť**
- **originálnosť**
- **emocionálnosť** (pôsobí na city adresáta, snaha zaujať)
- východiská: poznatky, fakty, **osobná skúsenosť** autora
- vyvodzuje **úsudky** a závery
- kompozícia je pomerne voľná (úvod, jadro, záver)

Úvaha v jazykových štýloch:

- **hovorový** štýl: jednoduché vety, príslovia
- **umelecký** štýl: vrámci epiky a reflexívnej lyriky
- **publicistický** štýl: úvodník, komentár, editoriál, glosa, stĺpček
- **náučný** štýl: diskusný príspevok, recenzia

Porovnanie úvahy a druhého útvaru výkladového slohového postupu – výkladu:

výklad	úvaha
presné údaje, citácie	približné údaje, voľné citácie a parafrázy
komplikované súvetia a konštrukcie	modálne bohatšie, jednoduché vety
neutrálna, nepríznačková lexika	citovo zafarbené, štylisticky príznačkové slová
prísne členenie textu	voľnejšia kompozícia
štruktúrovaný text (schémy, tabuľky, obrázky)	neštruktúrovaný text (len odseky)
informačný, výkladový a opisný slohový postup	výkladový a rozprávací slohový postup

Prozodické vlastnosti reči – intonácia

Intonácia sa prejavuje vo väčších rečových jednotkách ako hláska (najmenšou intonačnou jednotkou je slabika). Vzniká **modulovaním** (zmenami) hlasu, ktoré môže byť trojaké:

- 1) **časová** modulácia
 - **kvantita** (dĺžka nositeľov slabičnosti)
 - a) **krátka** samohláska – 1 móra (časová jednotka)
 - b) **dlhá** samohláska – 2 móry
 - **pauza** (**prestávky** členiace reč na takty)
 - a) **logické** – významové
 - b) **fyzilogické** – potreba nadýchnuť sa
 - **tempo** reči (**rýchlosť**)
 - závisí od obsahu a funkcie prejavu (napr. náročnejšie pomalšie, menej významné rýchlejšie, smútočné pomaly,...)
 - priemerné tempo reči je cca 100 slov za minútu
 - **rytmus** (striedanie prízvukných a neprízvukných slabík)
- 2) **silová** modulácia
 - **intenzita** hlasu (celková sila)

- vyčleňuje menej dôležité časti výpovede od ťažiskových
 - dôležitý štylizujúci prvok najmä pri umeleckom prednese
 - **prízvuk**
 - a) **hlavný** (pevný, nepohyblivý) – na prvej slabike slova
 - b) **vedľajší** prízvuk – menej výrazný, napríklad v zložených slovách na tretej a piatej slabike, ale v päťslabičných slovách len na štvrtej
 - **dôraz** (výrazné intonačné vyzdvihnutie významovo najdôležitejšieho slova, môže zabrániť viaczmyselnosti vety)
- 3) **tónová modulácia**
- **melódia** (tónové vlnenie – stúpanie a klesanie výšky hlasu vrámci vety)
 - a) **klesavá** (kadencia) – oznamovacie, rozkazovacie, želacie vety a doplňujúce otázky (napr. „Kto príde?“)
 - b) **stúpavá** (antikadencia) – zisťovacie otázky (napr. „Dáš si?“)
 - c) **stúpavo-klesavá** (semikadencia) – vnútri súveta (napr. „Myslel som si, že zajtra prídeš.“)

Vznik jazyka

sa odhaduje na obdobie pred 100 tisíc rokmi ako dôsledok potreby **dorozumievania** sa a odovzdávania **informácií**.

Písmo sa objavuje začiatkom staroveku. Sprvoti je **obrázkové**, symbolové, neskôr **slabičné** (čínština) a napokon sa vyvíja **hláskové** písmo.

V súčasnosti existuje 6800 jazykov, 40000 nárečí. Tendencia je taká, že **zanikajú**.

- jazyková **rodina** = jazyky so spoločným **prajazykom**
- jazykový **zväzok** = územne blízke jazyky

Druhy jazykov:

- a) **prírodný** jazyk
 - vznikol z prirodzenej potreby ľudí, má funkciu materinského a národného jazyka
 - ak túto funkciu stráca, jedná sa o **mŕtvy** jazyk (latinčina)
- b) **umelý** jazyk – napr. esperanto, najskôr vzniká písomná verzia, až potom ústna
- c) **symbolický** jazyk – napr. matematický jazyk, programovací jazyk

Vývin jazyka

Väčšina európskych jazykov sa vyvinula z **indoeurópskeho** prajazyka:

- **baltskoslovanský** kmeň
 - a) **baltské** jazyky
 - b) **slovanské** jazyky
 - **praslovančina**: 2000 – 1000 pnl
 - **staroslovienčina**
 - prvý liturgický jazyk, prvý kultúrny spis
 - písmo hlaholika (základ: malé grécke písmena), neskôr cyrilika (veľké grécke písmená), z ktorej sa vyvinula azbuka
 - diferencovali sa v dôsledku sťahovania národov
 - **západoslovanské**: slovenčina, čeština, poľština, lužická srbčina
 - **južnoslovanské**: slovinčina, chorvátština, srbčina, macedónčina
 - **východoslovanské**: ruština, bieloruština, ukrajinčina
- **germánske** jazyky
 - a) západné: nemčina, angličtina, flámština, holandčina

b) severné (škandinávské): dánčina, islandčina, nórčina

- románske jazyky: taliančina, španielčina, rumunčina, francúzština
- keltské
- albánske
- grécke
- iránske
- indické

Niektoré rozdiely **západoslovanských** jazykov:

slovenčina	čeština	poľština
ä, dz, dž, ľ, ř, í, ia, ie, iu, ô	ř, ě, ů	ą, ę, ó, ł, ć, ś, ź, ż, ń
6 pádov	7 pádov	7 pádov
najmenej využíva trpný rod	komplikovaná gramatika	nemá dlhé samohlásky
množstvo bohemizmov		veľa cirkevných českých slov
vykanie („boli ste prijatí“)	iné vykanie („byl jste přijat“)	onikanie

Národný jazyk

je jazykom **národa** (skupiny ľudí zdieľajúcej územie, dejiny, symboly, spolupatričnosť). Je **živý, prirodzený** a má celospoločenskú platnosť.

Stratifikácia (rozdelenie) národného jazyka:

- 1.) **spisovná** forma
 - štátny, úradný, vyučovací jazyk
 - prestížna a národnoreprezentatívna funkcia
 - písomná i ústna forma vymedzená v **kodifikačných** príručkách
- 2.) **štandardná** forma
 - jazyk bežnej komunikácie (s nerušivými chybnými prvkami)
 - širšia ako spisovná forma
- 3.) **subštandardná** forma
 - obsahuje aj zámerne **nespisovné** tvary, prízvuk, nesprávne rytmické krátenie,...
 - **nárečia**
 - a) **územné**
 1. západoslovenské: záhorské, trnavské, považské,...
 2. stredoslovenské: zvolenské, oravské, severonitrianske,...
 3. východoslovenské: spišské, šarišské, zemplínske, abovské,...
 - b) **sociálne** (profesijné, školské, slang, argot)
 - c) **dobové**

Jazyková kultúra

Úzus je aktuálny stav jazyka, jazyk jeho používateľov.

Norma je súbor jazykových zákonitostí a pravidiel, ktoré by mali byť záväzné pre používateľov jazyka. Mala by sa prispôsobovať zmenám (**pružnosť**), no byť aj **stabilná** (pre zachovanie jednoty a jednoznačnosti jazyka).

Kodifikácia je zákonné prijatie jazykovedných noriem. Realizuje ju inštitúcia na čele s jazykovednou osobnosťou.

Spisovný jazyk je zachytený v **kodifikačných príručkách**:

- 1.) Pravidlá slovenského pravopisu
- 2.) Krátky slovník slovenského jazyka

- 3.) Pravidlá slovenskej výslovnosti
- 4.) Morfológia slovenského jazyka

Jazyková kultúra má dva významy:

- a) **stav** – miera dodržovania jazykovedných noriem
- b) **proces** – cieľavedomá činnosť vedúca k pestovaniu a zveľaďovaniu spisovného jazyka

Vznik a vývin slovenského jazyka

Predspisovné obdobie

- 1.) **staršie** obdobie (5. – 10. storočie)
 - **praslovančina**
 - **stará slovenčina** (Nitrianske kniežatstvo)
 - **staroslovienčina** (Veľká Morava)
- 2.) **novšie** obdobie (10. – 18. storočie)
 - **latinčina** (národný a liturgický jazyk)
 - **stará slovenčina**
 - **čeština**
 - úzke prepojenie (univerzita v Prahe, bratrci,...)
 - slovakizovaná čeština, bohemizovaná slovenčina
 - **kultúrna** predspisovná **slovenčina** (slovenčina používaná pred jej kodifikáciou)
 - **bajzovčina** (neúspešný pokus o kodifikáciu, ktorý sa neujal)

Spisovné obdobie

- 1.) **berňolákovské** obdobie
- 2.) **štúrovské** obdobie

Berňolák (1787)	Štúr (1843)	Hattala (1852)
západoslovenské nárečie	stredoslovenské nárečie	reforma štúrovčiny
Grammatica slavica	Náuka reči slovenskej	Krátka mluvnica slovenská
y/ý → i/í; j → g; v → w	y/ý → i/í; ĺ → l; ä → a/e; ia/ie → ja/je; iu → ú; é → je	zavádza y/ý, ä uo → ó (neskôr ô)
d'ě, t'ě, ňi,...	d'ě, t'ě, ňi,...	de, te, ni,...
podst. m.: veľké písmeno	ukaz <u>u</u> vať, dobru <u>o</u> , volau <u>u</u>	dobré, vola <u>l</u>
	fonologický pravopis	etymologický pravopis

- 3.) **matičné** roky (1863 – 1875): publikácie, osvetová činnosť

- 4.) 20. storočie
 - S. Czambel (1907): zjednotenie dvojtvarov
 - S. Vážny (1931): čechoslovakizmus
 - H. Bartek (1942): purizmus – očista slovenčiny
- 5.) súčasnosť
 - kodifikačné príručky: PSP, KSSJ, MSJ, PSV
 - tendencie: skracovanie, internacionalizmy

Rečnícky štýl

je **subjektívno-objektívny** jazykový štýl ústnej komunikácie. Používa sa v rétorike, vo verejnej, súkromnej a pracovnej sfére.

História rétoriky

- 1.) **Grécko**

- bola súčasťou vzdelania, považovala sa za umenie
 - druhy: súdna, politická, slávnostná
 - filipika = ostrá diskusia (Demostenes ↔ Filip Macedónsky)
- 2.) **Rímska ríša**
- najslávnejší rečník Cicero
 - nevyhnutná v politike
- 3.) **Stredovek** – v popredí náboženské a cirkevné útvary (výklady, kázne)
- 4.) **Renesancia** nadväzuje na antickú rétoriku
- 5.) **Slovenské národné obrozenie**
- rozvoj rétoriky na Slovensku
 - Ľ. Štúr – 6 slávnych rečí v uhorskom sneme (najznámejšia o zrušení poddanstva)

Funkcie rečníckeho štýlu:

- **presviedčať** (agitovať, získavať)
- **vysvetľovať** (komentovať)
- **prezentovať** (informovať)

Znaky:

- **ústnosť** – využitie mimojazykových prostriedkov (mimika, gestá, situácia)
- **verejnosť** – určené širokej verejnosti
- **sugestívnosť** – snaha zapôsobiť na city poslucháča
- **adresnosť** – určené konkrétnej skupine
- **názornosť** – využitie grafov, máp

Žánre:

- 1.) **agitačné**
- funkcia: presvedčiť, získať
 - súdna reč, politická reč, cirkevný prejav, reklama
 - využíva argumentáciu (fakty, úvahy, analógie)
- 2.) **náučné**
- funkcia: vzdelávať, informovať
 - klasická výstavba (úvod, jadro, záver), súčasťou môže byť poster alebo prezentácia
 - a) **monologické**: prednáška, referát, prezentácia
 - b) **dialogické**: diskusný príspevok
- 3.) **príležitostné**
- funkcia: vyvolať atmosféru (zabaviť, dojať)
 - monologické
 - a) **súkromné**: blahoželanie, rodinný prejav
 - b) **verejné**: prejav (slávnostný, informačný)
 - podľa dĺžky rozlišujeme
 - i. **prejav** (cca 1 hodina)
 - ii. **príhovor** (krátky prejav, cca 10 minút)
 - iii. **prívet** (krátky príhovor, do 5 minút)

Prejav sa skladá z verbálnej, akustickej a vizuálnej zložky. Využíva výrazové prostriedky

- a) **verbálne** – rečnícke otázky, zvolania, figúry (opakovania), trópy (prenesený význam)
- b) **neverbálne** – mimika, gestá, posturika (postoj), sila hlasu, proxemika (vzdialenosť), výzor